

TOVE M. BOLSTAD
Botner gård
1963 Fosser i Høland

Landbruksdepartementet	
Saksnr.: 2003 1 3/27	Doknr.: 65
Mottatt: 29 JUN 2004	
Saksbeh.: ASR/jue/EDA	Ark.: 440
Kopi: /	Avskr.: /

Til Landbruksdepartementet

Avdeling for skog og ressurspolitikk, p.b. 8007,
Dep
0030 Oslo

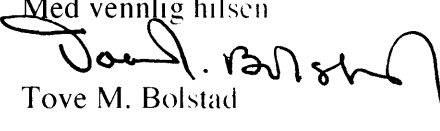
Ad. NOU 2003:26 Om odels- og åsetesretten

Tillater meg å komme med noen betraktninger i forhold til utredningen vedrørende odelsrett og likestilling. Dette er skrevet i kronikk-form, noe som forklarer at slett ikke alle sider ved saken er kommentert.

Min bakgrunn er fra landbruket. Dessuten har jeg i mange år vært tilknyttet Avd. for kvinnerett, Institutt for offentlig rett ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo med et forsknings- og formidlingsarbeid vedrørende bygde- og bondekvinnens rettslig stilling.

Publikasjonslister vedlegges.

Fosser i Høland, 25.6.04

Med vennlig hilsen

Tove M. Bolstad

Telefon: 63 85 15 66
E.mail: t.m.bolstad@jus.uio.no

Odelsrett og likestilling

Tove M. Bolstad

Odelsretten berører mange slags likestilling; mellom borgere, mellom søsken, mellom ektefeller og mellom kvinner.

Odelslovutvalget har sagt sitt. Et flertall på seks vil beholde odelsretten. Mindretallet på to vil bli kvitt den. Odelsretten har en egen paragraf i Grunnloven som sier at odelsretten skal beholdes. Begrunnelsen er at jord skal være fordelt på mange hender og hindre oppsamling hos få store jordeiere. Grunnloven grunnidé er frihet, likhet og brorskap. Den forbyr å opprette adelskap. Bønder skal eie og drive jorda selv. Dette er på linje med de mange jordreformer en ser verden over i dag.

Odelsretten er modernisert mange ganger. I dag er odelskretsen innsnevret. For velferdstaten tok over, var gården storfamiliens forsørger og angikk flere. Færre blir bønder nå fordi industrijordbruket krever større arealer og gårder slås sammen. Følgen er at færre har odelsrett. Men å kalle retten en eksklusiv fødselsrett, slik mindretallet i odelslovutvalget gjør, er å dra det for langt. De hevder at de ikke finner gode nok grunner til å holde på en rett noen er født til og som bryter med et likestillingsprinsipp mellom borgere. Men odelsrett kan opparbeides. En gård er både næring og bolig. Det kan være vanskelig å selge gården ut av slekten. Likevel er stadig gårder til salgs. De unge har flere yrkesmuligheter nå. Noen føler odelsretten mest som plikt. Tar ingen plikten, kommer gården i fritt salg. Kjøperen vinner odelshevd for seg og sine etter 20 år, halvparten av et arbeidsliv. Odelslovens sterke begrunnelse er å bruke gården for å odle, i betydningen dyrke, ikke bare for å eie og kontrollere. Det er aktiv rett og plikt sammenliknet med en passiv arverett, som mindretallet mener er en tilstrekkelig overgangsordning for å sikre slekta gården.

Konsesjonsloven regulerer overdragelse av gårder for den som ikke har odelsrett. Den stiller visse krav både kjøperen og til prisen. Konsesjonsregler skal, på samme måte som odelstakst for odelsberettiget, sikre at gården ikke blir dyrere enn at en skal kunne leve av gården. Det er til hjelp for den som starter på bar bakke og vil livnære seg av jord. Konsesjonsloven hadde til nylig en bestemmelse som skulle hindre spekulasjon med jord. Den er fjernet nå, derfor kan folk med penger lettere investere i jord. Jord er konkret sikkerhet hvis børsen svikter. I Norge taper bonden posisjon i forhold til medborgere også fordi landbrukets rammevilkår og bøndenes anseelse er svekket. En kan si at kravet om billig mat fører til bønder verden over blir mer likestilte med fare for at bønder blir en underklasse og ulikt stilt i forhold til andre norske borgere.

Det er selve prinsippet om at vi skal ha odelsrett, som er sikret i Grunnloven. Innholdet i retten kan Stortinget til enhver tid bestemme ved lov. I 1974 fikk vi ny odelslov som likestilte gutter og jenter. Til da hadde brødre bedre odelsrett enn søstre

uansett alder. Vanligvis gjelder lover for alle, men likestillingen i odelsretten gjelder bare for dem som er født etter 1965. De var ti år og yngre da loven kom. En ville ikke ramme dem som allerede hadde innrettet seg på oppgaven. Bestemmelsen endret posisjoner i en søskenflokk direkte. Bønder fikk smake likestillingen sterkere enn ellers i samfunnet. Kvinner har hatt lik rett til jord bare et øyeblikk, historisk sett. Menn har hatt fortrinnsrett til jord i tusen år, ikke bare blant søsken, men som husbond til odelsjenta. Ofte hører jeg folk si at likestilling er bra, men akkurat hos oss er det naturlig at gutten overtar. Naturen det siktes til er gjerne at gutten er interessert i maskiner, mens jentene helst vil stelle dyr. Holdningene til de nye odelsjentene har vært ymse. Noen er oppmuntret, andre er bevisst holdt tilbake. Mange bønder mente at likestillingen var gitt tilbakevirkende kraft fordi gutter under 10 år mistet retten sin. Men nettopp fordi odelsrett ikke primært er en fødselsrett, men først og fremst en løsningsrett, ble synspunktet avvist.

Menn er familiens overhode i mange kulturer. Noe særnorsk er dette ikke. Folk trenger tid til å endre holdninger. Lovbud skal skynde på, men bør ikke kjøre over. FN har, i tillegg til de generelle menneskerettsbestemmelsene, vedtatt en egen Kvinnekonvensjon som forbyr å diskriminere kvinner. De statene som har ratifisert konvensjonen, har forpliktet seg til å bruke alle midler for å hindre at kvinner blir diskriminerte. Odelsretten sikrer kvinner rett til jord. Oppheves den, gir staten fra seg et viktig ikke-diskrimineringsredskap. Forutsatt at odelsretten beholdes, ønsker et enstemmig odelsutvalg å innføre full likestilling nå. Det vil si at alle døtre født for sonner får best odelsrett, også de som er født før 1965. En ny gruppe godt voksne kvinner og menn får brått nye valg. Den som har innrettet seg på bondeyrket, men ennå ikke overtatt gården, kan tape retten i forhold til en eldre søster. Også hun har tatt sine yrkesvalg og innrettet seg. Forslaget om full likestilling bygger, slik jeg ser det, på en ren teknisk og nokså byråkratisk likestillingstanke uten helt å se den virkeligheten likestillingen skal gjelde i. Bønder og folk i frie yrker, f.eks. en gullsmed, velger yrket i ung alder og avanserer ikke i stillinger og lønnstrinn, slik byråkrater og andre lønnstakere gjør. Det er først og fremst for disse det er viktig å legge til rette for oppgradering gjennom yrkeskarrieren.

Odelsretten har betydning også for den tilgiftede, hun som er gift med odelsgutten. Mens de er gift kan hun være medeier i gården og hun har rett til inntekt fra gårdsdriften. Ved skilsmisse og ved ektefellens død kan odelsretten være en hemske for henne. Mannen har rett til å ta over gården etter odelstakst på skiftet. Det betyr at både at hun må forlate gården og får mindre penger enn om det var en ren bolig som skulle deles. Det skyldes at prisen på landbrukseiendommer er forholdsmessig lav i forhold til en bolig. Enkefordrivelse er et klengeord på odelsrettens regler om at barn og barnebarn, samt nieser og nevøer etter takst kan overta gården. Reglen er gjerne omtalt i media som en voldsomt diskriminerende regel for kvinner. Men regelen gjelder også menn. Formålet med bestemmelsen er å slippe de unge til. Regelen burde heller være en pådriver til at alle gamle eiere selger gården når yrkeslivet er slutt. Mer problematisk blir det at en ung enke kan fordrives.

På dette punkt bør loven gi fortrinnsrett til den yrkesaktive som allerede er i gang. Et mindretall i odelslovkomiteen vil innsnevre odelskretsen til barn og barnebarn, folgelig med større trygghet for tilgiftede.

Ektefellenes formuesordning avgjør om tilgiftede har rett til å overta gården når hun blir enke. Odelslovutvalget foreslår å gi samboere i ekteskapsliknende forhold samme rettigheter som en enke, under forutsetning av at hun ellers kan tre inn som eier. Enke i felleseie kan overta boet uskiftet. Enke etter mann med særeie og samboer må få sin rett til å overta som følge av testament. Slikt forutsetter aktiv handling fra ektefellen, og slike disposisjoner er ikke lette å ta opp. Samboere flytter ofte sammen uten å formelt avtale rettigheter i forhold til hverandre. En kan også se at foreldre ved gårdoverdragelsen krever særeie for den som overtar. Det kan de rettmessig gjøre for gave og arveforskudd, men ikke ved vanlig kjøp, som er normal overgang mellom generasjoner. Både samboere og ektefeller bør tenke nøye igjennom sin rettslige stilling og ta nødvendige skritt å lage avtaler for samlivet og for oppløsningen. Slikt er vanskelig å ta opp i forhold som bygger på kjærlighet og tillit. Ekstra vanskelig på gårder, der begges innsats er nødvendig og gården etter tradisjonen nesten er viktigere enn folk. Det trengs holdningsendring også her, slik at individets rett blir tydelig. Poenget er å bli likeverdig partner, men ikke bare seg selv nok.

Konkrete fortrinn ved odelsretten er at én i søskenflokket gis rett. Slik unngår en det vanskelige slektsameier. Familiesameie er noe annet og viktig i den likestilte kjernefamilien. Sider ved odelsloven er problematiske, særlig for tilgiftede. Hvis odelskretsen innskrenkes til bare å omfatte dem som er vokst opp på gården ville færre stå i posisjon til å fordrive ektefellen. Holdningen til at en bonde må være mann er sterk. Derfor er odelsretten viktig for den enkelte kvinne og også for samfunnet. Kvinnens erfaring med forvaltning og omsorg trengs like mye som menns jaktinstinkt på ei jord som blir mindre og mindre i forhold til antall personer som skal spise. Forutberegnlighet, langsiktighet og ansvar er viktige sider ved odelsretten. I vår tid taper langsiktig omsorg for jord og folk mot konkurranse og effektivitet. Nå er det kjøp og salg av jord, ikke forvaltning av jord, som har fokus. Eiendomsめklere vil ha odelsretten bort. Forsvinner den, kan det bli lengre vei mellom eiendomsrett og direkte forvalter- og forsørgelsesansvar.

Det er også betimelig å spørre om det finnes et *nasjonalt familieprinsipp*, der frie borgere i hvert land har gjensidig forsørgelsesplikt overfor hverandre i samsvar med naturens bærekraft og det nasjonale inntektsnivå.

- Bøker: Bondekvinne - liv og lov, Landbruksforlaget, Oslo 1991
- Eiendomsforhold til gårder - om kårkontrakter og tilgiftedes rettigheter, Landbruksforlaget, Oslo 1995
- Offentlig folkeskikk - om regler og roller i bygdekommunen, Landbruksforlaget, Oslo 1998
- Brevkurs: Bondekvinne - liv og lov, Landbrukets Brevskole, Oslo 1991
- Studieplaner: Eiendomsforhold til gårder, Bygdefolkets studieforbund 1998
- Offentlig folkeskikk, Bygdefolkets studieforbund 1998
- Odels- og åsetesretten, Norges Bygdekvinnelag 2004
- Artikler: "Kårkontrakter - menns avtaler om kvinners arbeids- og livssituasjon", i red. Brandt, Verstad, Kvinneliv i landbruket, Landbruksforlaget, Oslo 1993. (Artikkelen ble oversatt til engelsk og utgitt i kvinneverettsserien Working Papers - til NGO-konferansen i Beijing 1995 - se nedenfor.)
- "Bondekvinnens brudvals med rättere glarna - en grund för näringsverksamhet och ägande" i Strategier och kontrakt för ekonomi och kärlek. Rapport från 10:e Nordiska Kvinnojuristmötet, red. Gudrun Nordborg, Karin Ågren og Eva Nilsson, Lustus förlag, Uppsala 2000
- "Kjærlighet som grunnlag for eiendomsrett og næringsvirksomhet" i Festschrift JURK's 25 års jubileum. Juridisk Rådgivning for kvinner, Oslo 2000
- "Å elske en bonde" i Fra bygd og fjord til kafébord? red. Marit Husmo og John Peter Johnsen, Tapir akademisk forlag, Trondheim 2000
- Odelsretten i spenn mellom slekt, familie og marked. Kvinneverettslige arbeidsnotater nr. 60, Oslo, juni 2003
- Engelsk: Kår-contracts in Norway: Agreements made by men concerning women's work, ownership and lives. Working papers in Women's law no. 46. Institute of Women's Law, Department of public Law, University of Oslo, august 1995.
- "Women's Ownership of Agricultural Land", article in Gender and the land Question. Working papers in women's law no. 49. Institute of Women's Law, Department of public Law, University of Oslo, november 1999.
- "Women's Law in Norway", article in rapport from Czech-Canadian seminar, Charles University, Praha
- Avhandling: Om kårkontrakter og om tilgiftede kvinners eiendomsforhold til gårder, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 6/1994. (Kvinneverettslige studier nr. 35).
- Diverse: Kronikker om faglige emner i Nationen, Dagens Næringsliv, Norsk Landbruk, Din Økonomi, Jis-bladet, Indre Akershus Blad, Romerikes Blad m.m.
- Fylidige intervjuer om emnet i en rekke tidsskrifter og blader
- Bokanmeldelse i Nytt om Kvinneforskning.
- Samlet og redigert "vi viser bygda"
- Veiledning: Senter for Bygdeforskning, del av "Nøkkelinformasjon om kvinner i landbruket" 1997
- Jurks brosjyre Kvinner og odal 1998, Hovedfagsoppgave i sosiologi om Kvinner og odelsrett 2000, Deltatt i referansegruppe ved Norges bondekvinnelags bokprosjekt
- Det gode bygdemiljø, Kjersti Dragsrud

Muntlig formidling

11.3.04

Kurs/foredrag/innlegg

Foredrag på møter i mange lokale bondekvinnelag - i mange fylker

Foredrag på møter i lokale bondelag i flere fylker

Foredrag på møter der flere org. har samlet seg (bondelag, bondekvinnelag og bygdeungdomslag) samt;

Fylkesbondekvinnelag; Akershus (flere ganger), Nordland, Sogn og Fjordane, Buskerud, Troms

Fylkesbondelag; Østfold, Aust-agder

Aust-Agder Husmorlag i samarb. med distr. høgskolen

Regionsamling Norsk Bonde- og småbrukarlag

Etablererkurs Trøndelag, flere samlinger

Etablererkurs Oppland, flere samlinger

Filtakskvinner i Hedmark

Filtakskvinner Nord-Trøndelag

Odelsjentesamling Akershus

Vinterlandbruksskolen

Flere landbruksskoler i Sogn og Fjordane

Bygdefolkets studieforbund; Akershus, Østfold

Hordatun: Utstilling og foredragsserie

Samling for landbruksjenter/kvinner, Målselv

Kvinneprosjektet 94, Lyngseidet.

Fylkeslandbruksetat og odelsjenteutvalg i Akershus, landssamling odelsjenter

Vestfold fylke, Landbruksetaten. odelsjentesamling

Fylkesmannens landbruksavdeling, Troms

Holtålen kvinnegruppe

Høgskolen Lillehammer, om kvinnerett

Kommuner; Nord-Reisa, Lyngen, Dyroy, Målselv, Balsfjord, Rømskog

Aurskog-Holand rotary

Jenter med gard (NLH)

Unge bønder-kurs Fyresdal

Romerike forsøksring

Nordisk Forum, Oslo - Nordisk Forum, Åbo

NGO-forum ved FNs kvinnekongress i Beijing

Universitetet i Oslo: Åpne dager - Forskerstafett

JURK (Juridisk rådgivning for kvinner)

Karls Universitet, Praha - Foredrag czechisk-canadisk seminar

Foredrag for internasjon. gruppe ved Raol Wallenberg Institutt

Institutt for menneskerettigheter - forelesning for parlamentarikere fra Nepal

Senter for kvinneforskning - gjesteforeleser i faget Kjønn og samfunn
Avslutningskonferansen av forskningsprogrammet Kvinner i Landbruket
Bygdeutviklings forskningsprogramms konferanse
Seminar avd. for kvinnerett
Seminar om kvinner og landbruksopplæring for kvinnelige lærere på
Landbr.skoler
Norsk Studentunions Kvinnekonferanse
Norges Landbrukshøgskole - paneldeltaker i debatt om odelslov og
konsesjonslov
Kvinneuniversitetet i Nord - Landbrukspolitisk høring, Bodø
Kvinner Viser Vei, Hamar
10. nordiske kvinnejuristmøte Umeå
Norsk Institutt for landbruksforskning - miniseminar
Akershus fylke, kvinnenettverk
Onati international instituto de deretcho, Spania
Innlegg i flere kommuner på "Kysttokt - førr folk og forskera" Troms
Fasett 2002 - Mangfold gir vekst, Nordisk konferanse Arendal
Foredragserie Midtnorsk landbruksuke, Trøndelag
Rømskog kommune, årsfest for ansatte
Mote med ordførere og stortingsrepresentanter Grand Hotell, Speilsalen
Div. org; Rotary, Lions, Lady's Circle, Zonta International

Intervjuer /innslag radio/TV

Lokalradio,
Østlandssendingen,
Hedmarksendingen
Tidligere og nåværende P2.
Wok
Norgesglasset
Sangtimen
TV-Østfold

Intervjuer/innslag aviser/tidsskrifter

Nationen
Bondebladet
JiS-bladet (Jenter i skogbruket)
Norsk Skogbruk
Norsk Landbruk
Norges bonde/bygdekvinnelags blad
Indre Akershus Blad
Holland Menighetsblad
(se også egen publikasjonsliste)

Intervjuer/innslag i lokalaviser knyttet til foredrag nevnt ovenfor.

Pris

Forskningsrådet: Bygdeutviklingsprogrammets formidlingspris - halvpart.
(Agnes Bolsø, Magnar Forbord og Andreas Hompland fikk den andre halvparten)

Klipp fra bokanmeldelser til "Bondekvinne - liv og lov":

"... I boka si har ho klart å framstilla tildels djupe sosiale konflikter som kan ligga i eit gardssamfunn og tradisjonell tung juss til eit særst lettlest fagstoff.

... Eg trur at Tove M. Bolstad har gjennom denne boka gitt kvinnebonden og landbruket eit viktig juridisk verktøy. Dette både ut frå å skapa sterkare forståing for likestilling mellom kjønna, samstundes som ho på ein utruleg måte har klart å forsvare tradisjonelle kvinnearbeidsplasser og omsorgoppgåver. Kanskje ho gjennom si bok har klart å skapa ein god balanse mellom krav til likestilling i landbruket og det at omsorgoppgåver må oppvurderast og respekterast både juridisk og reint menneskeleg."

Kirsten Tegle Bryne, Norsk Landbruk

"... Dette er ei bok som me tidlegare har sakna. No er ho her, og ho bør finnast på kvar einaste gard. Boka er kanskje fyrst og fremst skreven for kvindekvinnen, men mannen bør og ha kjennskap til det boka omhandlar."

Eli Årsvoll, Bondevennen

"... Det skal faktisk ganske mye til av personlig styrke hos de impliserte parter hvis det ikke en eller annen gang oppstår gnisninger som en følge av de kompliserte og infiltrerte økonomiske, psykologiske, følelsesmessige og arbeidsmessige forhold livet på en gård medfører. Hvis det går galt, hva så?

... Da er det viktig å vite litt om de rettsregler som gjelder for det yrket det er å være kvinne på en gård. Og det er kunnskaper som man ikke bør sette seg inn i først når det begynner å knake, det er regler begge parter i et parforhold bør ha tilegnet seg på et tidlig tidspunkt. Det er en oversikt over dette vi finner i den nye boka fra Landbruksforlaget.

... boka, en velskrevet, lettlest og grei innføring i et komplisert felt. Boka er detaljert, men den er samtidig meget oversiktlig. Anbefales!

Øivind Larsen, Norsk tidsskrift for arbeidsmedisin

Om brevkurset

Hovedinntrykk - Faglig kvalitet - Lærebok

"Bondekvinne, liv og lov var en positiv overraskelse. Fra første side var den engasjerende, og forfatteren "snakket" til leseren på en fin måte. Hun har fått med seg mange detaljer som en "skrivebordsjurist" ikke ville fått med seg. Bondekvinner som skal ta dette kurset vil nok også dette pris på at forfatteren er "en av deres".

Det var lett å finne frem i innholdsfortegnelsen. Boka kan derfor brukes som et direkte oppslagsverk både for menn og kvinner.

Diktene i boka harmonerte godt med stoffet. Det ga oss noe å tenke på, samtidig som en trenger lett stoff innimellom. Emnene som ble tatt opp er vanskelige, men de ble presentert på en slik måte at målgruppen skulle klare å få med seg det meste. Språket var flytende og godt og forfatteren har ikke brukt for mange fremmedord. Det var lett oversiktlig når lovteksten konsekvent var innrykket og uthevet. En var hele tiden klar over hva som var lovteksten og hva som var forfatterens tolkning av loven.

Studieplan - Opplegg

Språket i studieplanen var like godt som i kursboka. ... Kurset tar opp mange emner som nærmest er "tabu". Diskusjonsoppgavene får detakerene "på gli", og oppgavene skulle gi rom for mang en god diskusjon...

Likestilling

... Selv om kurset tar for seg kvinners rettigheter og plikter så er den ikke diskriminerende mot mannen. Det er holdningsendringer og nytenking som er viktig. I et slikt arbeid er informasjon og kurs viktig. Kurset er faktisk å anbefale også for menn!

Helhet

Dette var et meget bra opplegg både når det gjelder innhold og språk. Det vanskelige stoffet ble formidlet på en utmerket måte og forfatteren var engasjerende hele tiden. En gjennomsnittselev vil kunne klare å følge opplegget og vil også ha stor nytte av det. Det er viktig at emner som arv, odel, kår osv. blir tatt opp, men like viktig er det at de mellommenneskelige forhold har fått så stor plass. Kurset vil danne grunnlag for mange og gode debatter i tillegg til at læringseffekten er stor."

Konsulentuttalelse, Brevskolerådet